

Μετασχηματισμός αστικού τοπίου

Μετασχηματισμοί αστικών περιοχών σε μητροπολιτικά κέντρα.

- Η περίπτωση του Μεταξουργείου

Η περιοχή του Μεταξουργείου αποτελεί ένα τόπο μεταβατικό, ένα ζωτικό τμήμα του αστικού ιστού που υπόκειται σε χωρικούς μετασχηματισμούς και κοινωνικές ανακατατάξεις. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που κυριαρχεί σε σύγχρονες μεγαλουπόλεις. Αφορά τμήματα που από τη μία γειτνιάζουν με το εμπορικό/οικονομικό η/και διοικητικό κέντρο μεγαλόπολης και από την άλλη με ενότητες που βρίσκονται υπό την επιρροή μετασχηματισμών υπερτοπικού κατεξοχήν χαρακτήρα και περιστοιχίζονται από ισχυρό και δραστήριο οδικό δίκτυο. Ταυτόχρονα όμως πρόκειται για ζώνες που είναι ασυμβίβαστες με το δυναμικό αναπτυξιακό μοντέλο, φέρουν στοιχεία προγενέστερης χωρικής οργάνωσης και τυπολογίας και διατηρούν ποιότητες γειτονιάς και οικιστικού χαρακτήρα.

Η περιοχή του Μεταξουργείου αποτελεί μία πολυσυλλεκτική ενότητα, ένα μωσαϊκό εθνοκοτήτων, πολιτισμών και επαφών. Η κοινωνική και χωρική έκφραση της πολυμορφίας του τόπου λειτουργεί μέσα από άτυπες συνθήκες διαμορφώνοντας την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της περιοχής. Ταυτόχρονα οι αλλαγές στο αστικό τοπίο γύρω από το Μεταξουργείο και οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται με γρήγορους ρυθμούς στην περιοχή φέρουν την περιοχή στο επίκεντρο των κοινωνικών, καλλιτεχνικών και αρχιτεκτονικών αναζητήσεων.

Ένα σημαντικό ερώτημα είναι το τι θα απογίνει η περιοχή του Μεταξουργείου μετά από τη σημερινή μεταβατική κατάσταση, αφού ολοκληρωθεί ο κύκλος των περιστασιακών τάσεων, όταν εξαντληθούν οι χώροι διασκέδασεις και οι αίθουσες τέχνης. Θα παρακμάσει αφήνοντας πίσω της λίγους περιθωριακούς χώρους διασκέδασης ενώ το κέντρο της τέχνης θα μεταφερθεί στην καινούργια trendy περιοχή? Θα γεμίσει από κόσμο τα σαββατόβραδα και τα πρωινά θα παραμείνει έρημη, αφού η κατοικία θα έχει εκδιωχθεί από την περιοχή? Θα βρithει από μεγαθήρια που θα φιλοξενήσουν προσωρινά τους νέο-γιάπηδες που επιθυμούν να κατοικήσουν σε μοδάτα loft? Τα σενάρια ποικίλλουν.

Το ζητούμενο όμως είναι το τι μπορεί να γίνει για να προληφθούν τέτοια φαινόμενα. Το πρώτο βήμα είναι η συζήτηση και η δημοσιοποίηση τέτοιων καταστάσεων ώστε κάθε σκεπτόμενος άνθρωπος να σχηματίσει τη δική του άποψη και να δραστηριοποιηθεί ανάλογα με τη θέση την οποία κατέχει. Επί της ουσίας όμως, το δύσκολο έργο του αρχιτέκτονα συγκεκριμένα είναι αφενός να προστατέψει το χαρακτήρα της όποιας περιοχής και αφετέρου με αφορμή τέτοια παραδείγματα να προλάβει καταστάσεις και εντέλει να προτείνει λύσεις.

Μια διάσταση του προβλήματος είναι αδιαφιλονίκητα θεσμική. Όταν ο οποιοσδήποτε σήμερα μπορεί να παρέμβει ριζικά και μαζικά σε μια περιοχή αλλάζοντας το χαρακτήρα και τη μορφή της, τότε είναι αναμενόμενο να γίνονται απότομες μεταβάσεις με ολέθριες συνέπειες για τους κατοίκους. Με τον κατάλληλο σχεδιασμό θα μπορούσε να γίνεται ομαλότερα η ένταξη μιας νέας δράσης σε μια περιοχή, έχοντας πρωτίτερα λάβει υπόψη όλους τους άμεσα ενδιαφερόμενους - τους καλλιτέχνες που θέλουν να βρουν στέγη για την τέχνη τους, τους επενδυτές που σαφέστατα θέλουν να πουλήσουν, τους κατοίκους που (φυσικά) δεν θέλουν να εκδιωχθούν από τα σπίτια τους.

Ανάλυση της περιοχής

Καταγράφοντας το **συντακτικό** της περιοχής, τόσο χωρικά όσο και κοινωνικά, μπορούμε να εντοπίσουμε σε πρώτη φάση τα προβλήματα και να καταγράψουμε τις άμεσες συνέπειες που έχει η απότομη επανάχρηση. Στην περίπτωση του Μεταξουργείου παρατηρούμε την ταχύτατα αυξανόμενη ανάπτυξη χρήσεων **υπερτοπικού** χαρακτήρα σε σχέση με τις υφιστάμενες χρήσεις τοπικού χαρακτήρα. Οι υπερτοπικές χρήσεις αφορούν τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες, τα κέντρα διασκέδασης, εστιατόρια κτλ που απευθύνονται σε μεγαλύτερης εμβέλειας κοινό (εκτός δηλαδή τοπικής κοινότητας). Στο πλαίσιο αυτό αποτυπώνεται η σχέση της περιοχής με το ευρύτερο αστικό πεδίο, η χωρική και κοινωνική ανταπόκριση της πόλης στις δραστηριότητες αυτές, η συμμετοχή και δράση της τοπικής κοινότητας.

Σύμφωνα με τον Bill Hillier και τη Julienne Hanson στο 'The Social Logic of Space' ένας χώρος καθορίζεται από δύο ειδών σχέσεις: Αρχικά από τις σχέσεις μεταξύ των «**κατοίκων**» (inhabitants) που προσδιορίζονται από τις χρήσεις και δράσεις τοπικού χαρακτήρα 'κατά δεύτερον από τις σχέσεις μεταξύ των «κατοίκων» και των «**επισκεπτών**» (visitors), δηλαδή του πληθυσμού που κάνει χρήση υπερτοπικού χαρακτήρα.

Σύμφωνα με αυτή τη σκοπιά ο εσωτερικός, κλειστός χώρος τείνει να είναι ένας ιδεολογικός χώρος, με την έννοια ενός καθορισμένου συστήματος κατηγοριών και σχέσεων που διαρκώς επαναπροσδιορίζεται με τη χρήση, ενώ ο εξωτερικός, ανοικτός χώρος είναι περισσότερο διαδραστικός, σχεδόν πολιτικός, εφόσον συνιστά ένα πιο ρευστό σύστημα συναντήσεων, το οποίο επίσης επαναπροσδιορίζεται με την πάροδο του χρόνου.

Στην προκειμένη περίπτωση μιλάμε για τον εξωτερικό, δημόσιο χώρο του Μεταξουργείου που καθορίζεται από τις σχέσεις και τις τυχαίες συναντήσεις μεταξύ των «κατοίκων» καθώς και μεταξύ των «κατοίκων» και των «επισκεπτών». Ως «κατοίκους» μπορούμε να θεωρήσουμε τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής καθώς και εκείνους που εργάζονται σε αυτή, με την έννοια ότι έχουν την πλήρη εποπτεία του τόπου και διαμορφώνουν την εικόνα και το χαρακτήρα της καθημερινότητας του (τοπικός χαρακτήρας). Οι «επισκέπτες» από την άλλη είναι εκείνοι που κάνουν περιστασιακή χρήση των δραστηριοτήτων στην περιοχή με κάποια συγκεκριμένη αφορμή (υπερτοπικές χρήσεις).

Παρατηρώντας λοιπόν την εξέλιξη αυτών των σχέσεων διαπιστώνουμε ότι με τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα κι οι σχέσεις αυτές με τη σειρά τους μεταβάλλονται. Έτσι, έχουμε μια κατακόρυφη αύξηση των «επισκεπτών» και μια μετατροπή των «κατοίκων» από μόνιμους κατοίκους σε απλά εργαζόμενους στην περιοχή. Οι τυχαίες συναντήσεις που πραγματοποιούνται και τελικά διαμορφώνουν το δημόσιο χώρο είναι κυρίως μεταξύ των «επισκεπτών» καθώς και μεταξύ των «επισκεπτών» και των νέων «κατοίκων» της περιοχής. Οι νέες χρήσεις της περιοχής διαμορφώνουν και τις ώρες που πραγματοποιούνται οι διαδράσεις αυτές, οι οποίες είναι κατά κύριο λόγο νυχτερινές. Συνεπώς, ενώ προηγουμένως οι «ώρες αιχμής» της περιοχής ήταν περισσότερο οι πρωινές οι συναντήσεις μεταξύ των «κατοίκων» και κάποιων «επισκεπτών», σήμερα αυτές οι ώρες αποδυναμώνονται καθώς η περιοχή δραστηριοποιείται τις βραδυνές ώρες.

Μια τέτοια μετάβαση δεν μπορεί από μόνη της να χαρακτηριστεί αρνητική, συχνά καθίσταται και αναγκαία αλλάζει όμως το χαρακτήρα της περιοχής και είναι βίαιη όταν πραγματοποιείται απότομα.

Είναι μια ιστορία επαναλαμβανόμενη. Περιοχές όπως του Ψυρρή, το Γκάζι ή το Μεταξουργείο που συνδυάζουν τη γειτονιά με το κέντρο, την τοπικότητα με την υπερτοπικότητα, το φτηνό, το καινούργιο, το «διαφορετικό» αποτελούν πόλο έλξης για νέες δράσεις και καταστάσεις. Εκείνο στο οποίο πρέπει να επιστήσουμε την προσοχή μας είναι το πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν αυτές οι απότομες μεταβάσεις και με ποιο τρόπο τελικά, όταν τα φώτα της δημοσιότητας θα έχουν στραφεί σε καινούργια μονοπάτια της πόλης, το Μεταξουργείο δεν θα έχει μετατραπεί σε μια υπέρ-δομημένη αστική περιοχή με αλλοιωμένο χαρακτήρα, δίχως ταυτότητα.